

Lunds universitet
Statsvetenskapliga institutionen

STVM01
ht09
Handledare: Ylva Stubbergaard

Weimarrepubliken 1918-1933

En metodologisk individualistisk studie om demokratins
kollaps

Greger Nilsson

Abstract

The purpose of this essay was to analyze the collapse of democracy in the Weimar Republic. This was done by analyzing some of the most turbulent crises in its history like the communists attempt to take power in 1919, the kapp-putsch of 1920, hyperinflation 1923 and the economic depression 1929-1933. The method that I used in this essay is called methodological individualism. It was an analytical framework which helped to understand the citizens view on democracy and legitimacy. The theoretical framework was based on Juan J.Linz and Seymour Martin Lipsets ideas on legitimacy and efficacy. I also used Max Weber's theories on the charismatic leader and legitimacy. My conclusion is that the reason why democracy in the Weimar Republic collapsed was because different sectors of society stopped supporting it. Many conservative did not support democracy after the conference of Versailles 1919. Other groups like the middle class and the working class stopped supporting it during the great depression of 1929-1933. This led to the fact that the majority of citizens was not willing to defend democracy when Adolf Hitler became chancellor in 30th of January 1933 which contributed to the collapse of the Weimar Republic.

Keywords: Weimar Republic, legitimacy, democracy, collapse

Amount of words: 10121

Innehållsförteckning

1	Inledning	1
1.1	Syfte	1
1.2	Frågeställning.....	2
1.3	Metod	2
1.4	Material.....	3
2	Teori	5
2.1	Juan J.Linz och Seymour Martin Lipset	5
2.2	Max Weber och legitimitet	7
2.3	Demokrati och legitimitet	8
2.4	Tidigare forskning.....	8
3	Kampen om rationell eller karismatisk legitimitet	9
3.1	Versaillesfreden 1919	12
4	1920-1923	13
4.1	Kapp-putschen 1920	13
4.2	Oroligheter i Ruhrområdet 1920.....	15
4.3	1923 Ockupationen av Ruhrområdet och hyperinflationen.....	17
5	1929-1933 Börskraschen & legitimitets kris	20
6	Sammanfattning och reflektion	24
7	Litteraturförteckning	25

1 Inledning

Historiens långa skugga är något man bevittnar när man reser till många av Centraleuropas huvudstäder som Warszawa eller Berlin. På många platser i dessa städer finns det museum, monument och andra symboler som ska bevara minnet av krig, lidande och konflikter under ytterlighetens tidsålder 1914-1991 för att använda mig av en term från historikern Eric Hobsbawm. Denna period i vår kontinents historia har intresserat mig en längre tid. Framförallt de tidiga decennier av 1900-talet med sin enorma konstnärliga och kreativa energi som präglade konstnärer, arkitekter och andra intellektuella. Detta knyter också an till mitt intresse för Weimarrepubliken som väcktes när jag besökte Bauhausmuseet i Berlin. Där informerades besökaren om Walter Gropius och de andra arkitekter och formgivare som var verksamma i denna rörelse som bidrog utomordentligt till utformningen av modernismen. De var verksamma i 1920-talets Tyskland och de hade ett stort inflytande på landets intellektuella klimat. Deras diskussioner om hur man kunde bygga ett bättre samhälle fick ett radikalt slut när Adolf Hitler fick makten 1933. Hitlers maktövertagande bidrog i sin tur till demokratins kollaps i Weimarrepubliken. Det är en av anledningarna till varför jag är intresserad av att förstå och analysera vilka faktorer som påverkade Weimarrepublikens undergång. Detta tänker jag göra genom att fokusera på landets mest turbulenta kriser som blir en viktig utgångspunkt för förståelsen av demokratins kollaps.

1.1 Syfte

Syftet med detta arbete är att förstå och förklara hur kriserna i Weimarrepubliken bidrog till demokratin kollaps med hjälp av begreppet legitimitet. Utöver detta begrepp tänker jag även använda en annan nämligen effektivitet. Dessa två termer har blivit en viktig del av mitt syfte efter att jag läste Juan J. Linz (1978) bok *Crisis, Breakdown & Reequilibration*. Han har forskat om varför olika demokratier under 1900-talet kollapsade. Jag ser min uppsats som ett bidrag till denna pågående diskussion och jag använder Linz (ibid.) för att knyta an till den teoretiska diskursen som har format detta forskningsfält inom statsvetenskapen. Detta område är ganska omfattande därför anser jag det vara svårt att tillföra något helt nytt eller att finna en vit fläck som andra forskare inte har analyserat tidigare. Med detta i baktanke anser jag ändå att min uppsats fördjupar förståelsen för hur omfattande kriser försvårar processen av konsolideringen av demokratin i stater där den nyligen har etablerats som politiskt system. Detta är väl den

generaliserande komponenten som finns i min uppsats trots att jag analyserar ett partikulärt fall nämligen Weimarrepubliken.

1.2 Frågeställning

Min frågeställning är:

- Hur påverkade kriserna i Weimarrepubliken dess legitimitet och effektivitet?

Med kriser avser jag ekonomiska och politiska. De ekonomiska som analyseras är hyperinflationen 1923 och den stora depressionen från 1929-1933. Depressionen var en ekonomisk kris som senare även utvecklades till en politisk. De politiska kriserna är bland annat kommunisternas försöka att erövra makten i Weimarrepubliken 1919, fredfördraget i Versailles 1919 och dess påverkan på den tyska inrikespolitiken, Kapp-putschen 1920 och ockupationen av Ruhrområdet 1923. Jag väljer att analysera dessa kriser eftersom de var de mest omfattande och: "This was a society battered by economic crisis and unrelenting political conflict." (Weitz, 2007, s.1) För att utveckla citatet var Tyskland mellan 1918 och 1933 ett land som genomgick en mängd kriser, vilket gjorde att perioden av stabilitet var väldigt kort. Dessa analyseras och ställs i relation till statens legitimitet och effektivitet. På vilket sätt jag gör detta förklaras i stycket som behandlar metod.

1.3 Metod

Den metodologiska individualismen är mitt redskap för att förstå hur de olika kriserna påverkade Weimarrepublikens legitimitet och effektivitet. För att kunna förstå historiska processer och även sociala förändringar anser Weber enligt Sztompka (1993, s.235) att man ska studera människors idéer och uppfattningar om hur samhället ska utformas. Här läggs starkt fokus på agenten, för att använda ett sociologiskt begrepp, vilket är individen och dess relation till idéer. Individen är väldigt viktig i den metodologiska individualismen. Den skiljer sig från en annan metod i att förstå historiska processer och sociala förändringar, vilket är Karl Marx historiska materialism. En central utgångspunkt i den, är att man studerar den ekonomiska utvecklingen och förändringen av produktionsmedlen, och på så sätt får man en fördjupad förståelse av samhällets utveckling. Weber (2006, s.64) tyckte att detta delvis stämde och därför problematiserade han Marx idéer i sin analys av kapitalismens uppkomst. Han förklarar det inte utifrån produktionsmedlens förändring, som Marx, utan han ansåg, att den protestantiska

religionen hade en stor betydelse i denna process och därmed bidrog den till skapandet av ett kapitalistiskt etos. En viktig faktor där är sparsamhet, vilket bidrog till att skapa företag och om man var framgångsrik var det ett tecken att man var välsignad av gud. Hans ansatser bottnar i en idealistisk uppfattning om historien, alltså idéer formar och driver på historiska processer. Detta är för mig väldigt användbart för jag anser att man måste studera människors idéer och uppfattningar beträffande legitimiteten gentemot demokratin för att kunna förstå varför Weimarrepubliken kollapsade.

En teoretisk definition av legitimitet, enligt Seymour Martin Lipset (1981, s.64) är att politiker ska kunna övertyga medborgarna om att det rådande politiska systemet och dess institutioner är det bästa för att hantera samhällets olika problem. I Weimarrepubliken var det demokratin. Ett adekvat redskap för att studera om politikerna kunde övertyga medborgarna om att demokratin var det bästa politiska systemet är att analysera valresultaten för de olika partierna. Partierna stod för olika idéer och ideologier om hur samhället skulle formas. De hade också olika förhållande till legitimitet i bemärkelsen att demokrati var det bästa politiska systemet att lösa olika samhällsproblem. Om medborgarna i stor skala röstade på antidemokratiska partier, var det en indikator på att dessa människors idéer och uppfattningar inte präglades av ett förtroende för demokratin. Det är också det centrala i min operationalisering, alltså valresultaten är en god operationell indikator, vilket bland annat visar om medborgarna i Weimarrepubliken betraktade demokratin som ett legitimt statsskick. Genom analysen av medborgarnas stöd för de demokratiska partierna, visar det bland annat, om de trodde att dessa partier effektivt kunde hantera samhällets olika problem. Även medborgarnas lojalitet mot det rådande politiska systemet kan man utläsa med hjälp av valresultaten, eftersom: "Democracies build their legitimacy on the basis of loyalty to the state or the nation." (Linz, 1978, s.45)

1.4 Material

Källorna som jag har använt för att besvara min frågeställning består i huvudsak av sekundärkällor. Den främsta anledning till detta är att jag varken haft tid eller finansiella resurser att resa till Tyskland och studera olika arkiv och andra primärkällor för att få en djupare förståelse av utvecklingen i Weimarrepubliken. I och med detta har jag försökt använda mig av många olika verk som analyserar Weimarrepubliken utifrån olika vinklar för att på så sätt få en bredare bild av temat jag undersökt.

De flesta böcker jag har läst är skrivna av forskare från Tyskland och den främsta anledningen till detta är att forskningen beträffande detta tema är mest omfattande där. De flesta är skrivna de senaste åren, vilket gör att de för samman den tidigare forskningen och även utvecklar olika ansatser för att klarlägga mekanismerna som

ledde till Adolf Hitlers utnämning till rikskansler i januari 1933. Utöver detta är böckerna starkt präglade av den socialhistoriska ansatsen för att förstå olika samhällsprocesser. Detta innebär exempelvis att man undersöker hur den borgerliga klassen respektive proletariatet ställde sig till olika processer i Tyskland 1918-1933. En annan dimension av den socialhistoriska ansatsen är att exempelvis analysera hur borgerligheten reagerade på kommunisternas styrka i väljarkåren från 1929 till 1933. Utöver detta undersöker forskarna även olika idéströmningar som präglade samhällsdebatten under Weimarrepubliken. De har en starkt idealistisk ansats i bemärkelsen att de tror att idéer är oerhört viktiga för att förstå olika samhällsprocesser och utveckling av historien. Detta innebär inte att de ignorerar ekonomiska aspekter, men de är inte i fokus utan de inkorporerar dessa i sina analyser för att studera hur de påverkade olika samhällsklasser och förhållandena till olika partier och idéströmningar.

2 Teori

I detta avsnitt presenteras de begrepp och teoretiska utgångspunkter som är relevanta för min analys. Inledningsvis redogör jag för Juan J. Linz och Seymour Martin Lipsets tankegångar kring termerna legitimitet och effektivitet. Därefter följer en beskrivning av Max Webers resonemang om olika typer av legitimitet. Slutligen förtydligas begreppet legitimitet i relation till demokratin.

2.1 Juan J.Linz och Seymour Martin Lipset

Weimarrepublikens utveckling och undergång kan man belysa utifrån åtskilliga ansatser och vilka teorier som utgör basen i detta, beror starkt på hur man utformar sin frågeställning. Eftersom min frågeställning berör legitimitet och effektivitet formades min analytiska modell av forskarna Seymour Martin Lipset (1981) och Juan J. Linz (1978). Båda utvecklar och använder dessa två termer i sina respektive böcker som utgör grunden för detta kapitel. Linz (ibid.) har i sin forskning försökt klarlägga olika mekanismer som leder till att demokratier bryter samman. Under 1900-talet inträffade detta åtskilliga gånger och ett sådant fall, som sysselsatt honom och även andra forskare, är Weimarrepubliken. Linz (ibid.) utvecklar olika begrepp för att förstå dessa processer och en av dem är legitimitet. Han sätter även legitimitet i relation till termen effektivitet.

En faktor som är viktig för en stats legitimitet är dess effektivitet. För att förstå denna problematik använder Linz enligt Stubbergaard (1996, s.97) sig av begreppen "efficacy" och "effectiveness" som kan förklaras på följande sätt. Den första termen är politikernas möjligheter att hitta lösningar på olika problem och den andra att man fullföljer en policy med önskat resultat. Han anser att medborgarna förväntar sig av staten att den ska kunna ta itu med olika upplevda brister och samhällsproblem och om staten lyckas med det stärker den därmed sin legitimitet. Ett problem som var väldigt aktuellt i Weimarrepubliken och dess relation till effektiviteten var, hur regimer kunde upprätthålla ordningen i olika krisituationer. Utöver detta kan man studera olika grupperings relationer till statens legitimitet genom att kartlägga oppositionen i 3 olika kategorier. Enligt Linz (1978) finns det tre typer av opposition och de är: den illojala, den semilojala och den lojala. Det handlar om i vilken grad de är lojala gentemot ett politiskt system, som exempelvis demokratin. Den illojala oppositionen vill bryta ner demokratin för att exempelvis upprätta en kommunistisk eller fascistisk diktatur.

För att göra detta är de beredda att använda sig av antidemokratiska metoder. Den semilojala oppositionen har ett visst förtroende för demokratin, men under vissa omständigheter kan det vara rätt, att frånga dess principer för att söka efter ett politiskt alternativ som kan lösa ett problem mer effektivt. De har ett ambivalent förhållande till demokratin och olika beslut inom inrikes- och utrikespolitiken som ogillas, kan få deras stöd så att demokratin kan förändras. Slutligen finns det den lojala oppositionen som har förtroende för det politiska systemet, men invändningar mot de som sitter vid makten. Dessa begrepp är användbara analytiska redskap för att förstå den politiska utvecklingen i Weimarrepubliken. Där fanns det verkligen olika grupperingar och partier som man kan dela in i dessa 3 kategorier. Utöver detta kan man förstå på vilket sätt de betraktade statens legitimitet.

En annan dimension för att säkra statens legitimitet är att den innehar våldsmonopolet som får användas i en viss begränsning av polis och militär för att upprätthålla ordningen i samhället. Om de politiska makthavarna inte ensamma kan bestämma när våld måste användas utan måste rådfråga eller får godkännande av de som kontrollerar de militära förbanden kan det föra med sig att regeringen förlorar i legitimitet. (Linz, 1978, s.58) Ett annat problem är också om regeringen tillåter framväxten av olika paramilitära förband i samhället som hamnar utanför demokratiskt valda politikernas kontroll. Dessa kan vid olika tillfällen försöka ifrågasätta statens auktoritet och därmed även dess legitimitet med hjälp av våld.

En annan forskare som har reflekterat över begreppet legitimitet är Seymour Martin Lipset (1981). Ur hans reflektioner har jag valt några ansatser som är relevanta för min uppsats. För det första anser även Lipset (ibid.) att politiska makthavares effektivitet har en viss betydelse för att säkra medborgarnas legitimitet gentemot ett politiskt system. En annan dimension av legitimitet är:

"Legitimacy involves the capacity of the system to engender and maintain the belief that the existing political institutions are the most appropriate ones for the society." (Lipset, 1981, s.64) Legitimitet innebär att politiker kan övertyga invånarna i ett land att de existerande institutionerna är adekvata för att lösa olika problem som finns i samhället. Denna tankefigur kan man applicera på olika regimer oavsett om de är demokratier eller diktaturer. Trots detta formar det mitt analytiska redskap av Weimarrepubliken, eftersom man på så sätt kan förstå varför människor valde att stödja partier, som ville avskaffa demokratin. En annan ansats Lipset (ibid, s.65) har är att om olika konservativa grupper upplever att deras ställning i samhället är hotad leder det till att de ifrågasätter det politiska systemets legitimitet. Denna ansats kan användas för att förstå hur olika konservativa krafter i samhället ställde sig till Adolf Hitler.

Juan Linz (1978) och Seymour Lipset (1981) utgör den första och primära nivån av mitt analytiska redskap. De utgör det teoretiska fundamentet med vilket jag ska besvara min frågeställning och även analysera hur kriserna i Weimarrepubliken hanterades och hur de påverkade dess legitimitet. Den andra nivån av min analysmodell är utformad av Max Weber och hans tankar kring

legitimitetsbegreppet. Det bidrar till att forma min förståelse för de olika politiska konflikterna under Weimarrepubliken och även Adolf Hitlers popularitet från 1930 till 1933.

2.2 Max Weber och legitimitet

Weber (1983, s.147) använder termen legitimitet för att undersöka på vilket sätt maktutövning kan legitimeras. Enligt honom finns det tre typer av legitimitet nämligen rationell, traditionell och karismatisk. Han påpekar att de inte förkommer i en ren eller absolut form utan i alla samhällen kan det finnas inslag av dessa tre typer för att legitimera maktutövning. De är idealtyper med vilka man kan förstå världen och den sociala verkligheten. I det första fallet lyder medborgarna inte en karismatisk ledare utan reglerna är skapade exempelvis i en konstitution för att reglera vem och i vilken utsträckning de ska lyda med maktbefogenheter. (Weber, 2002, s.717) Dessa maktbefogenheter legitimeras genom ett rättssystem. Byråkratin förhåller sig opersonlig och låter inte sitt handlande påverkas av personliga motiv och olika känslor. Byråkratin rekryteras genom att man väljer de individer som är mest kompetenta för att utföra vissa tjänster inom byråkratin. Traditionell legitimitet innebär myndighetsutövning som ofta överförs genom arv. En traditionell auktoritet lyder medborgarna automatiskt. Den karismatiska legitimiteten innebär att de som lyder tillskriver ledaren extraordinära egenskaper. På så sätt beskrivs det av Weber(1983, s.166): ”Dessa är sådana att de inte är tillgängliga för vanliga människor utan personen betraktas som av gudomligt ursprung eller som ett ideal och därmed som 'ledare'.” Inom byråkratin väljs ämbetsmännen inte utifrån kompetens utan till vilken grad de är lojala mot den karismatiska ledaren.

Dessa idealtyper kan man använda för att förstå och förklara utvecklingen i Weimarrepubliken. En forskare som har en weberiansk ansats för att förstå utvecklingen i Tyskland är Hans-Ulrich Wehlers(2003) och hans bok: *Deutsche Gesellschaftsgeschichte. 1914-1949*. Han är en del av Bielefeldsskolan, som i sin forskning fokuserar på socialstrukturer och även mentalitetshistoria. I det verk jag använder i min uppsats analyserar Wehler (ibid.) de sociala strukturerna och hur dessa påverkade samhällsutvecklingen i Tyskland från första världskriget till 1949. Han använder sig även av Max Webers teorier beträffande olika former av legitim maktutövning. Webers ansats om den karismatiska personligheten applicerar han på Weimarrepubliken för att förstå Adolf Hitlers valframgångar 1930-1933 och hur det bidrog till att legitimera nazismen. Ett antal historiker har varit starkt kritiska till denna ansats (se t.ex. Herbst, 2003) som anser att det blir alltför ensidigt att förstå Hitlers popularitet och hans starka maktställning i Tredje Riket med hjälp av Webers teorier om den karismatiska ledarens roll. Trots denna kritik kommer teoribildningen med Max Weber som dess utgångspunkt även att forma mitt analysredskap. Anledningen till detta är att man med hjälp av Webers

idealtyper finner ett användbart instrument för att interpretiera utvecklingen i Weimarrepubliken.

2.3 Demokrati och legitimitet

Avslutningsvis vill jag tillföra några flera dimensioner till reflektionerna kring legitimitet. Eftersom legitimitet är ett väldigt brett begrepp, som används inom olika kontexter, vill jag förtydliga, att det i min text handlar om legitimitet för demokratin. Linz (1978, s.45) anger några kriterier för att klassificera om en nation är demokratisk och de är: yttrandefrihet, fria val, mötesfrihet och även rätten till att grunda partier, som ska kunna delta i den politiska processen. Dessa element fanns i Weimarrepubliken, vilket bekräftas av följande citat: "Whatever its flaws, the constitution established the rule of law, equality under the law, political liberties, and procedures for democratic voting." (Weitz, 2007, s.125) Även när presidenten fick allt starkare makt mellan 1930-1933 kunde medborgarna rösta i fria val. Detta förtydligar att min studie syftar att undersöka legitimiteten i en demokratisk stat.

2.4 Tidigare forskning

Avslutningsvis tänker jag även redogöra för övergripande tendenser inom den tidigare forskningen. Redan tidigt ansåg många historiker att en central faktor som möjliggjorde att Hitler kunde komma till makten var att militären, domare, och andra representanter från eliterna var väldigt kritiska till demokratin. Åtskilliga ville även återupprätta det Wilhelmska Tyskland med en stark kejsare som härskare över staten. Även om de inte kunde förverkliga detta, valde de och de andra att inte stödja demokratin när den befann sig i en allvarlig kris, vilket bidrog till Weimarrepublikens kollaps. (se t.ex. Büttner, 2008)

Utöver detta belyser historiker även den ekonomiska depressionen 1929-1933, som var en viktig förutsättning för Hitlers maktövertagande. Under dessa år stärktes de antidemokratiska krafterna och denna utveckling var en viktig anledning till att Weimarrepubliken slutligen gick under. Det är några av faktorerna som historiker och statsvetare analyserat för att kunna besvara frågan varför Weimarrepubliken kollapsade. (se t.ex. Wehler, 2003)

3 Kampen om rationell eller karismatisk legitimitet

Socialdemokraten Philip Scheidemann förkunnade att Tyskland hade blivit en republik efter monarkins kollaps den 9 november 1918. Socialdemokraterna och liberaler hade lyckats införa demokrati i Tyskland och de strävade nu efter att säkra dess legitimitet hos medborgarna. Ett steg i denna process var, att man ville legitimera den nya samhällsordningen på rationell grund. Vad som är centralt för den beskriver Max Weber(1983,s.146) på följande sätt:

Då det gäller den legala auktoriteten, så är det den legalt instiftade och faktiska opersonliga ordningen, som är föremål för lydnaden, liksom de som utsetts till auktoritetspersoner enligt denna ordning blir åtlydda endast på grund av den formella legaliteten i deras förordningar och endast inom ramen för dessa

Byråkratin förhåller sig opersonlig och följer lagarna som reglerar relationen till politiker och medborgarna. Politikernas maktbefogenheter legitimeras av ett rättsystem och de står inte över lagarna. Detta utgör centrala delar av den moderna rättsstaten. Denna samhällsordning var det många som motsatte sig i Tyskland, särskilt den radikala vänstern. De inspirerades av Vladimir Lenin och den ryska revolutionen. Denna legitimerades av marxism-leninismen, men även av Vladimir Lenins karismatiska ledarskap. En betydande skillnad mellan den rationellt och karismatiskt grundade legitimiteten är, att byråkratin och andra ämbetsmän inte väljs ut efter kompetens utan efter lojaliteten gentemot den karismatiska ledaren, vilket är ett centralt element i legitimeringen av makt på en karismatisk grund enligt Max Weber (2002, s.725).

Vladimir Lenin och hans karismatiska ledarskap hade varit centralt i att föra bolsjevikerna till makten. I Tyskland var det de karismatiska ledarna Rosa Luxemburg och Karl Liebknecht som kämpade för marxismen. De inspirerades av Lenin trots att Rosa Luxemburg kritiserade honom för att avskaffa yttrandefriheten. Även om man hade skilda uppfattningar beträffande yttrandefrihet, hade man något gemensamt. Det var att man betraktade Socialdemokraterna väldigt kritiskt, eftersom de ville bevara kapitalismen och demokratin. För Socialdemokraterna var demokratin vägen till socialismen. Detta innebar att man motsatte sig Liebknechts och Luxemburgs strävan efter att förvandla Tyskland till en diktatur styrd av ett leninistiskt parti. Alternativen mellan Socialdemokraterna och den radikala vänstern var alltså en makt som legitimerades på rationell eller karismatisk grund, men även: "Demokrati eller inbördeskrig. Så löd alternativen och precis här gick skiljelinjen mellan

socialdemokraterna och kommunisterna.”(Winkler, 2007,s.55) Skiljelinjen mellan kommunister och socialdemokrater var synen på demokrati och inbördeskrig. För kommunisterna var tanken på ett inbördeskrig något positivt, för om man gick segrande ur det, kunde man genomföra betydligt radikalare reformer än de i november. Socialdemokraterna blev förskräckta av tanken, eftersom de fruktade att ett inbördeskrig skulle leda till kaos och anarki. Denna utveckling var också en utmaning för Socialdemokraterna att utforma en effektiv policy som skulle förhindra ett inbördeskrig i hela Tyskland. Medborgarna, särskilt de med borgerliga åsikter, förväntade sig av de nya makthavarna att de kunde utforma en policy, som kunde genomföras framgångsrikt och att detta skulle stoppa kommunisternas planer. Deras planer om att erövra makten intensifierades när de - 1919 den 1 januari - grundade det tyska kommunistpartiet KPD. Detta parti strävade aktivt efter att förändra produktionsförhållanden och de var väldigt kritiska till demokratin. I huvudstaden Berlin kulminerade KPD:s planer om att störta demokratin genom ”Spartakusupproret”, vilket leddes av Karl Liebknecht och andra funktionärer ur kommunistpartiet och: ” Den 6 januari kungjordes ett upprop som också undertecknades av Liebknecht, som krävde regeringens avsättning” (Nolte, 2006, s.55) Som det står i citatet skrev Liebknecht under ett upprop, som krävde att regeringen skulle avsättas. Detta visar tydligt att kommunisterna strävade efter att störta makthavarna för att ersättas med en regim som var formad enligt marxism-leninismen.

Denna utveckling visade att det utgick ett omfattande hot från KPD för den rådande samhällsordningen. Problemen var dock på vilket sätt man skulle kunna möta denna utmaning för att säkerställa statens legitimitet. En möjlighet är som Juan Linz skriver: ”One solution that can be succesful is a purge of those unwilling to make a clear and public commitment to the new political order.”(Linz, 1978, s.45) I detta fall kunde politikerna inte rensa ut KPD- medlemmar ur statsapparaten, eftersom de inte fanns där. Man var tvungen att bemöta KPD:s våld med militära medel. Trots att den tyska armen var i upplösningstillstånd efter första världskriget, lyckades försvarsministern Gustav Noske samla ihop olika förband och frikårer som skulle få ett slut på oroligheterna i Berlin. Särskilt frikåreerna var väldigt brutala i sina metoder i att slå ner Spartakusupproret. Soldaterna i frikåreerna var i många fall väldigt nationalistiska och starkt antikommunistiska.(Eberan, 2002, s.57)

Statsvetaren Traverso(2008) för fram en intressant observation som kan hjälpa oss att förstå dessa människors brutalitet på ett psykologiskt plan: ”Första världskriget, det europeiska inbördeskrigets födelse, började som en klassisk konflikt mellan stater. Av den anledningen blev dess aktörer genom de helt nya och oväntade formerna som denna konflikt efter kort tid fick, djupt traumatiserade.”(Traverso, 2008, s.119) Åtskilliga individer som var soldater blev djupt traumatiserade av brutaliteten som första världskriget antog efter kort tid. De betraktade sina motståndare som fiender som måste förgöras innan de fick möjligheten att göra detsamma. Denna logik förde många individer med sig när kriget tog slut. Dessa aspekter måste man tänka på för att kunna förstå varför

frikårerna sköt arbetare och andra som anslöt sig till kommunisterna. Utöver detta förklarar det varför de så brutalt mördade Karl Liebknecht och Rosa Luxemburg i januari 1919. Naturligtvis var det illegalt att mörda dem på det sättet, eftersom de skulle ha fått ställas till ansvar inför en domstol. Trots detta faktum lyckades man slå ner oroligheterna och ordningen kunde återupprättas.

Detta var en väldigt viktig signal för befolkningen i Weimarrepubliken, att staten tänker möta utmaningarna som utgår från olika radikala grupperingar och partier i samhället på ett omfattande sätt. Det stärkte den unga demokratins legitimitet hos invånarna, eftersom de kunde bevittna hur effektivt man hade bemött kommunisternas försök att etablera en stat enligt sovjetisk modell i Tyskland. Att statens och demokratins legitimitet hade stärkts ser man tydliga tecken på i valresultaten från den 19 januari 1919. Socialdemokraterna under Friedrich Ebert, som var Weimarrepublikens första president fick ett stort stöd av befolkningen, men de kunde inte forma en absolut majoritet i parlamentet. (Möller, 2004, s.86) Detta var väldigt viktigt eftersom Ebert och hans parti förespråkade demokratin och kunde vara med att utforma dess institutioner. Något annat som var intressant när man studerar detta första val var att konservativa partier som ville återställa monarkin förlorade sitt stöd i valkåren. (Möller, 2004, s.86) Därmed skickade folket en tydlig signal till den illojala oppositionen - vi bejakar det nya politiska systemet och vi är inte intresserade av att återvända till den kejsarliga monarkin. Även det semilojala socialistpartiet USPD kunde inte i någon större omfattning locka arbetare till sin sak. (Möller, 2004,s.86) Därmed lyckades något som Linz(1978) anser vara viktigt för nya demokratiska regimer - att etablera legitimitet, vilket man ser när man studerar valresultatet. Detta ledde till: "I det stora hela utlovade valresultatet en stabil demokratisk republik, eftersom det hade gett den politiska mitten en överväldigande majoritet och möjliggjort en koalition av tre partier, som redan under kejsarrikets sista år närmade sig varandra." (Möller, 2004, 87) Socialdemokraterna, det katolska Centrumpartiet och det liberala DDP kunde forma en regeringskoalition, vilket var viktigt för republikens stabilitet, eftersom: "Together, these three, known as the Weimar coalition, provided the strongest base of support for the republic in its fourteen-year existence." (Weitz, 2007, s.84)

Dessa tre partier var samtliga lojala gentemot demokratin och hade dessutom fått förtroendet av medborgarna att bygga ett fungerande samhälle. Ett första steg i denna process var att utforma en konstitution som bland annat fastslog att Tyskland var en federal stat och delstaternas finansiella självständighet begränsades. (Henig, 1998,s.13) Vidare bekräftades, att Weimarrepubliken var en parlamentarisk demokrati och alla män och kvinnor över 20 år fick rösta i val. Regeringar hade 4 år vid makten och därefter skulle en ny väljas av medborgarna. Trots detta: " However, even parliamentary power had to be tempered. There was to be a president of the republic, elected for a seven-year term." (Henig, 1998, s.14) Presidenten hade omfattande befogenheter bland annat rätten till att upplösa parlamentet och ta befälet över militären. Utöver detta så fastslogs något annat, vilket skulle bli katastrofalt för Weimarrepubliken vid ett senare tillfälle: "Under

article 48 of the constitution, he could temporarily suspend constitutional guarantess and intervene if he deemed it necessary to restore public safety and order.”(Henig, 1998,s.14) Presidenten skulle ha väldigt stor makt och han kunde i teorin garantera demokratins överlevnad genom att vara konstitutionens beskyddare, för att använda en term från Carl Schmitt, om partier i parlamentet ville avskaffa den. Trots att konstitutionen förankrade demokratin ur ett lagligt perspektiv var det andra faktorer som skulle försvåra politikernas arbete med att stärka demokratins legitimitet bland delar av befolkningen, vilket hängde samman med resultaten vid förhandlingarna i Versailles 1919.

3.1 Versaillesfreden 1919

Versaillesfreden upplevdes av många tyskar som väldigt förnedrande, bland annat eftersom de fick ta på sig hela skulden för att ha startat första världskriget. Dessutom skulle de betala ett omfattande krigsskadestånd på 269 miljoner tyska guldmark, vilket var väldigt mycket för en stat som precis hade genomgått ett krig. Därutöver demilitariserades Tyskland, vilket bland annat innebar att landet bara fick ha en begränsad arme. Dessutom ockuperade de allierade delar av Tyskland för att kontrollera utvecklingen i landet. De förlorade också alla sina kolonier och även stora delar av sitt territorium i Europa. Trots att den tyska delegationen var kritisk till dessa krav skrev de slutligen under fördraget den 28 juni 1919. Detta beslut försvagade legitimiteten för Weimarrepubliken och demokratin bland stora delar av befolkningen. Många individer inom militären, monarkister och andra högerradikala betraktade politikerna som gick med på de allierades krav som förrädare mot den tyska nationen. De ansåg att Weimarrepubliken var en produkt av Versaillesfreden, vilket skulle bekämpas till varje pris. (se t.ex Büttner, 2008) Trots att det fanns ett brett missnöje bland medborgarna beträffande Versaillesfreden, godkändes fördraget i parlamentet. De partier som var lojala gentemot konstitutionen och hade godkänt Versaillesfördragen i parlamentet blev därför anklagade av konservativa partier att de inte var patriotiska. Den extrema högern inom olika frikårer betraktade det som ett brott mot den tyska befolkningen att landet skulle demilitariseras. Den illojala oppositionen i Weimarrpeubliken stärktes av fredfördraget. Det visar sig i faktumet att det fanns semilojala krafter inom militären och bland anhängare till den undergångna monarkin, som valde att stödja den unga demokratin, men detta förändrades: ”När förhoppningarna vid tillkännegivandet och senare antagandet av Versaillesfördraget grusades, förvandlades fredsfördraget till en källa av hat och bitterhet gentemot de dåtida fiendemakterna och det av de flesta monarkisterna först garanterade stödet för den nya staten försvann.” (Sontheimer, 1978, s.21-22) I och med att fördraget i Versailles antogs av den tyska regeringen vände sig de flesta anhängare av monarkin mot den nya staten. De ansåg att partierna som var lojala mot konstitutionen - däribland Socialdemokraterna - inte hade gjort tillräckligt motstånd mot kraven från segermakterna.

4 1920-1923

4.1 Kapp-putschen 1920

Från 1918 till 1919 utgick det största hotet mot demokratins överlevnad från kommunisterna. Detta hot fanns kvar även under 1920-talet, men det var inte lika omfattande som tidigare. Olika högerradikala sammanslutningar hade formerat sig i samhället och ökade i popularitet på grund av Versaillesfördraget. De agiterade offentligt mot demokratin och partierna som var lojala gentemot konstitutionen. De spred sina antidemokratiska, antiliberala och antisemitiska tankegångar till samtliga medborgare oavsett klass genom magasin och olika tidningar. Målet med detta arbete var att stärka den illojala oppositionen och deras partier. Detta projekt hade intensifierats: "Sedan antagandet av Versaillesfördraget förstärkte de sitt motstånd mot republiken." (Büttner, 2008, s.137) Sedan Versaillesfördraget var det fler människor som var mottagliga för deras budskap, vilket kan förklaras med att åtskilliga medborgare ansåg att kraven från segermakterna var väldigt orättvisa. Inom den antidemokratiska oppositionen fanns det individer, särskilt inom militären, som planerade genomföra en statskupp. Detta gjorde man också i den så kallade Kapp-putschen. Det var några officerare däribland Walther friherren von Lüttwitz, som grep makten över stora delar av militären i Berlin samt frikårerna. En av deras krav var att parlamentet skulle upplösas och att Walther von Lüttwitz skulle ta över ledningen för militären. (Büttner, 2008, s.139) Naturligtvis avvisades deras krav, men regeringen planerade inte vidta några juridiska åtgärder mot en av de framträdande ledarna nämligen Lüttwitz utan man krävde istället att han skulle träda tillbaka från sin position inom militären. Bristen på rättsliga åtgärder mot honom gjorde, att han kunde kontakta andra personer som hade utformat planerna om att genomföra en statskupp. De fick i uppdrag att förbereda en invasion av Berlin. Detta fick regeringen reda på och försvarsministern Noske gav militären order om att de måste skydda Berlin och regeringsbyggnaden för att förhindra en coup d'etat. Detta önskemål avvisades av olika officerare eftersom de inte ville att deras soldater skulle skjuta på sina kollegor som stödde kuppen. I och med detta flydde både presidenten och regeringen från Berlin. Först till Dresden och sen till Stuttgart eftersom man inte kunde lita på att soldaterna i Berlin skulle göra motstånd mot den planerade statskuppen. Detta visar på ett allvarligt problem när det gäller legitimitet: "When the decision to use force cannot be made by the political authorities alone, but requires the consultation or agreement of those in control of that armed force, then the government is faced with a serious loss of legitimacy." (Linz, 1978, s.58) I detta fall var politikerna i Weimarrepubliken tvungna att söka godkännande hos

olika officerare för att använda militären för att skydda den rådande samhällsordningen. De kunde inte lita på att militären skulle försvara demokratin vid denna kris, vilket är väldigt problematiskt särskilt när det gäller att säkra statens legitimitet. I och med detta kunde statskuppen genomföras. Rikskanslern avsattes och Wolfgang Kupp tog dennes plats. Även försvarsministern avsattes och Lüttwitz tog över denna befattning. Statskuppen stöddes i konservativa kretsar och även i delar av Preussen. Detta stöd var dock inte tillräckligt omfattande för att kunna etablera en stabil regering. Detta försvårades dessutom därför att olika myndigheter och tjänstemän vägrade stödja statskuppen. De rättade sig efter konstitutionen och inte de nya ledarna, som dessutom inte hade något större stöd bland befolkningen. Utöver detta vägrade även riksbanken betala ut pengar till den nya regimen. (Büttner, 2008, s.140)

Det var inte bara tjänstemän och myndigheter som var kritiska mot de nya ledarna utan även de flesta borgerliga partier. Detta övertygade dock inte Socialdemokraterna och därför planerade de utropa en generalstrejk som skulle lamslå republiken. Detta var att ta en stor risk eftersom de som stödde detta initiativ var socialistpartiet USPD och KPD. Trots att KPD hade stora problem med Socialdemokraterna hade man ett gemensamt mål - att stoppa militärdiktaturen. Inom denna allians fanns det betydande skillnader. De hade olika intressen, vilket återspeglade sig i att Socialdemokraterna ville bevara demokratin och konstitutionen genom strejken. De andra ville gå betydligt längre, vilket innebar att man ville upprätta en socialistisk stat enligt sovjetisk modell och därmed förkasta demokratin och marknadsekonomin. Trots detta genomfördes strejken och den var framgångsrik, vilket visade sig i faktumet att de som genomförde statskuppen gav upp den 17 mars 1920. Detta var inte tillräckligt för delar av den radikala arbetarrörelsen, som fortsatte sin strejk. Fackföreningarna ville till exempel till en början inte diskutera med Socialdemokraterna utan man framförde sina krav genom våldsamma protester på gatan. De krävde bland annat att delar av industrin skulle nationaliseras, frikåreerna skulle upplösas och försvarsministern Gustav Noske skulle avgå. Deras protester gav resultat - förhandlingar påbörjades mellan fackföreningarna och regeringspartierna. Regeringen accepterade många av deras krav bland annat att Gustav Noske skulle avgå. Den 22 mars meddelade fackföreningarna att generalstrejken var över. Trots att regeringen och fackföreningarna kunde finna en kompromiss fortsatte oroligheterna i delar av Tyskland. (Büttner, 2008, & Henig, 1998)

4.2 Oroligheter i Ruhrområdet 1920

I Ruhrområdet var den största turbulensen, vilket kan förklaras med att den radikala och antidemokratiska vänstern hade starkt stöd bland proletariatet. En annan faktor var att militären inte hade mycket trupper som kunde upprätthålla ordningen. En följd av Versaillesfreden var att den tyska militären skulle lämna Ruhrområdet nästan helt och hållet. Detta förde med sig att åtskilliga arbetare slog sig samman till ett paramilitärt förband med namnet Röda Armen i Ruhr som ungefärligen hade 50000 medlemmar. Detta var problematiskt, eftersom paramilitära förband utgör ett hot mot stabiliteten därför att: ”Such groups are likely to become more and more autonomous, to develop their own ideology and purposes. And in general to be unresponsive to democratically elected governments.” (Linz, 1978, s.58) Det paramilitära förbandet i Ruhr ignorerade regeringens uppmaning om att de skulle lämna tillbaka sina vapen. Politikerna kunde inte påverka dem eftersom de inte respekterade regeringens legitimitet som folkets representant. Detta ledde till att precis som 1919 fick åtskilliga frikårer bekämpa kommunisterna men de misslyckades denna gång och det förde med sig att radikala arbetare och deras ledare kontrollerade nästan hela Ruhrområdet. Detta kunde regeringen naturligtvis inte acceptera därför att det undergrävde rikets stabilitet framförallt ekonomiskt eftersom det fanns väldigt mycket industri i Ruhrområdet som var väldigt viktig för ekonomin. För att förhindra en eskalation påbörjade regeringen förhandlingar med representanter från de paramilitära förbanden. Regeringen ville få ett snabbt slut på konflikten och därför bekräftade de återigen att de accepterade betydande delar av kraven från fackföreningarna. Dessutom skulle åtskilliga av de som hade deltagit i kampen mot frikåren inte straffas, men förutsättningen för att detta skulle uppfyllas var att de paramilitära förbanden skulle avväpnas och strejken som pågick i Ruhrområde genast skulle upphöra. Regeringen ställde ett ultimatum att den 28 mars skulle man återgå till ordningen och dessutom skulle alla vapen lämnas in. På dessa krav kom det inget svar utan den radikala vänstern uppmanade istället arbetarna att gå ut i en ny generalstrejk. Trots alla försök bestämde sig regeringen att man inte kunde vänta på ett svar och därför bestämde de att man den 2 april skulle återta Ruhrområdet med hjälp av militären och även olika frikårer. De gick våldsamt fram, vilket förde med sig att: ”Den sista revolutionära folkrörelsen fick ett blodigt slut.”(Büttner, 2008, s.144) Regeringen hade återigen lyckats slå ned försöken till att transformera Tyskland till ett nytt Sovjetunionen.

Trots detta faktum fanns det ett problem med detta händelseförlopp vilket var att: ”Den nygrundade parlamentariska republiken diskrediterades och försvagades av fackföreningarnas beteende.”(Büttner, 2008, s.142) Fackföreningarna agerade och den radikala vänsterns försök att erövra makten genom våld, ledde till att statens legitimitet i många medborgares ögon försvagades. Dessutom visade dessa

episoder olika grupper i samhället att man kan använda metoder som inte är en del av den demokratiska processen för att förändra statliga strukturer. En annan signal det också skickade till många medborgare var att staten var svag eftersom man inte kunde slå ner oroligheterna i Ruhrområdet snabbare och effektivare. Dessutom insåg olika politiska grupperingar att om man ville förändra samhället behövde man inte göra det genom demokratiska val utan man kan ta till andra alternativ. En metod som var väldigt utbredd under 1920-talet i Weimarrepubliken var mord på politiker utförda av nationalisterna eller personer med vänsterradikala åsikter. Nästan 400 personer blev offer för sådana dåd, vilket skulle skaka samhällsordningen. (Wehler, 2003, s.410) Om man bortser från detta för ett moment och studerar den misslyckade "Kapp-Putschen" och oroligheterna i Ruhr när det gäller dess påverkan på valresultatet från den 6 juni 1920 sker det en markant förändring. Den radikala vänstern går stärkt ur denna turbulenta tid i republikens historia. (Nolte, 2006, s.93) Utöver detta fick även det semilöjala nationalistpartiet DNVP fler representanter i parlamentet. Trots dessa kunde det formas en regeringskoalition som denna gång bestod av olika borgerliga partier vilka var lojala mot demokratin.

När detta hade förverkligats började den tyska regeringen och de allierade föra intensiva diskussioner om krigsskadestånden och de andra kraven som man hade kommit fram till i Versailles 1919. Något som man diskuterade kring var hur man skulle lösa frågan med Schlesien, där väldigt många tyskar och polacker levde. Lösningen var en folkomröstning som innebar att befolkningen i Schlesien våren 1921 fick rösta om de ville vara en del av Tyskland eller Polen. Trots det faktum att majoriteten av befolkningen valde att de ville tillhöra Tyskland intervenerade de allierade och bestämde att man skulle dela Schlesien mellan Polen och Tyskland. Många tyskar upplevde detta som väldigt orättvist, eftersom många viktiga städer med betydande industrier blev en del av Polen. Detta ledde till kaos och att den tyska regeringen upplöstes. Den omformade sig dock väldigt snabbt och nu blev Walther Rathenau utrikesminister. Precis som sin föregångare sysselsatte även han sig intensivt med kraven från Versaillesfördraget. Trots att detta var en stor börda kunde han verkställa några beslut som var väldigt gynnsamma för Tyskland. Han förde intensiva förhandlingar med Sovjetunionen och dessa gav resultat i Rapallofördraget, som skrevs under i april 1922 vid den ekonomiska konferensen i Genua. Detta innebar bland annat att de både staterna inledde diplomatiska förbindelser och framförallt att Sovjetunionen avstod krigsskadeståndet, vilket de var berättigade till enligt fördraget i Versailles. Tyskland släppte sina krav på att få skadestånd av den sovjetiska staten för de företag som hade nationaliserats under den ryska revolutionen 1917. Trots dessa goda resultat agiterade nationalisterna mot detta fördrag, eftersom det innebar att Tyskland hade etablerat normala relationer med en kommunistisk stat. Detta var något oacceptabelt och man attackerade Walther Rathenau hårt därför att han var jude (Nolte, 2006, s.96). Den nationalistiska pressen agiterade mot utrikesministern och om han inte ändrade sin kurs i framtiden skulle det tyska folket bestraffa honom på ett radikalt sätt. Detta hot ville åtskilliga individer inom olika frikårer och militären förverkliga. De betraktade honom som en förrädare mot den tyska

nationen och han hade därför ingen rätt att leva. Den 24 juni 1922 mördades Walther Rathenau av två forna officerare i Berlin när han var på väg till utrikesministeriet. De som utförde detta dåd trodde att befolkningen skulle betrakta dem som hjältar, men så blev verkligen inte fallet: ”Attentatet utlöste bestörtning och bitterhet i den tyska allmänheten och det ledde till ett brett motstånd mot den republikfientliga högern.” (Longerich, 2008, s.67) Allmänheten fördömde attentatet och ville att de som utförde det skulle få ett ordentligt straff. Även regeringen och parlamentet reagerade kraftigt och skapade lagar som skulle stärka polisen och myndigheternas möjlighet att skydda republiken mot dess fiender. De nya lagarna skulle göra det lättare för myndigheter och åklagare att förfölja brott som mord och skadegörelse, som hade politiska motiv.

1922 var ett händelserikt år i Weimarrepublikens historia med mordet på Walther Rathenau och även inom utrikespolitiken med framgångsrika förhandlingar med Sovjetunionen. Även inom inrikespolitiken skedde det förändringar. Adolf Hitler och hans NSDAP började växa sig starka, vilket visade sig i faktumet, att de 1920 hade ungefär 3000 medlemmar och 1922 hade de 6000 anhängare. (Büttner, 2008, s.197) Deras strävan efter att erövra makten skulle visas allt tydligare 1923.

4.3 1923 Ockupationen av Ruhrområdet och hyperinflationen

I början av 1923 diskuterade den franska presidenten och Belgiens premiärminister på vilket sätt tyskarna skulle betala sitt krigsskadestånd. De tyckte att de skulle betala den summa man hade kommit överrens om 1919, men de kanske inte behövde betala allting på en gång. De ansåg att tyskarna skulle kunna betala en summa varje år och från 1927 skulle beloppet vara högre för varje år. (Winkler, 2005, s.188) De allierade försökte komma med en kompromiss. Italiens nya ledare Benito Mussolini förde fram förslaget att det tyska krigsskadeståndet skulle sänkas. Detta förslag avvisades dock av Belgien och Frankrike och det förde med sig att avgörandet i den frågan gick till skadeståndskommissionen. Inom den uppstod det intensiva diskussioner om hur man skulle lösa denna tvist. Det man kom fram till trots protester från de engelska representanter i kommissionen var att tyskarna inte hade uppfyllt sin plikt när det gällde sin leverans av kol till utlandet för året 1922. Detta faktum tog fransmännen och belgarna som anledning för att med hjälp av sina trupper ockupera Ruhrområdet. Målet med detta var att pressa fram det mest möjliga krigsskadeståndet av Tyskland. Inom den tyska befolkningen och bland politikerna fanns det en stor enighet kring att man betraktade Ruhrocksupationen som något förkastligt. (Winkler, 2005, s.188) I Ruhr fann sig partier och olika organisationer samman för att göra motstånd. Även ”Fackföreningarna förkastade

den av KPD krävda generalstrejk enligt samråd med regeringen och föredrog istället det passiva motståndets politik gentemot de ockuperande makterna” (Winkler, 2005, s.188) Fackföreningarna följde regeringens råd vilket var att den mest effektiva metoden för att befria Ruhrområdet var genom passivt motstånd och inte väpnat våld. Vidare skulle tjänstemän inom den statliga förvaltningen och företag i Ruhr inte lyda franska instruktioner när det gällde deras planer, att ta stora delar av kolet i området. Utöver detta utropades en generalstrejk som stöddes av regeringen, som fortsatte att betala arbetarnas och ämbetsmännens löner. Det kunde man göra eftersom man bestämde sig att trycka nya pengar, vilket var en viktig förutsättning för att kunna stödja de som strejkade. Utöver detta fick även företagare i Ruhrområdet krediter av staten för att hålla fabriker och minorna igång, trots att de var stängda på grund av generalstrejken.(Henig,1998,s.35) Dessa åtgärder var nästan en dödsstöt för den utsatta ekonomin och tyskarnas val, att ständigt trycka nya sedlar förde med sig att ”Within six months the German currency had collapsed completely.” (Henig, 1998, s.35) I augusti under 1923 kostade en dollar ofattbara 4.6 millioner mark. (Hening, 1998, s.35) Inflationen som hade varit ett problem för ekonomin eskalerade 1923 genom Hyperinflationen, som innebar att pengar förlorade i värde väldigt snabbt. Bankerna tryckte fler och fler sedlar med ofattbara summor på. Detta fick konsekvenser:”Employees collected their wages in shopping baskets or wheelbarrows, so numerous were the banknotes needed to make up their pay packets; and immediately rushed to the shops to buy supplies before the continuing plunge in the value of money put them out of reach.” (J. Evans, 2003, s.105) Priserna för mat förändrades också väldigt snabbt. Bröd och andra nödvändiga matvaror som människor behövde för sin överlevnad blev flera gånger dyrare för varje månad. Den tyska markens kollaps gjorde det i praktiken omöjligt för regeringen att importera mat. Det ledde till att åtskilliga människor var nära att dö av svält, eftersom de inte kunde köpa mat.

Detta försvagade statens legitimitet, eftersom man inte kunde implementera en policy, som kunde hantera detta omfattande problem. Detta ledde även till en politisk kris, vilket innebar att regeringen den 12 augusti under Wilhelm Cuno och hans national-konservativa kabinett valde att träda tillbaka. En ny regering formades snabbt och bestod av SPD, det katolska centrumpartiet och DVP. Den leddes av Gustav Streseman och han bestämde den 26 september att det passiva motståndet i Ruhrområdet skulle upphöra. Krisen i republiken utnyttjades av olika extremister på både vänster- och högerkanten i sin strävan efter att erövra makten. För att förverkliga sina planer precis som Mussolini hade gjort i Italien, försökte Adolf Hitler den 6 november 1923 genomföra en statskupp. Detta kunde han inte förverkliga, eftersom regeringen hade utropat undantagstillstånd för att hantera krisen som fanns i republiken. Militärens överbefälhavare, Hans von Seeckt, tänkte dessutom inte tillåta att Weimarrepubliken kollapsade eller att statens legitimitet undergrävdes av politiska extremister som Hitler. Detta ledde till: “Hitler was ignominiously arrested by local police the following morning.” (Henig, 1998, s.37), vilket förde med sig att ”Order was duly restored in Bavaria and the rest of Germany, following which von Seeckt handed executive authority

back to the elected government.” (Henig, 1998, s.37) Genom att utropa undantagstillstånd visade denna effektiva policy att staten kunde hantera hoten som utgick från dess fiender. Även de finansiella problemen arbetade man aktivt för att lösa och ett steg i den processen var att man införde en ny valuta, Reichsmarken, vilket så småningom stoppade hyperinflationen.

Om man studerar hyperinflationens påverkan på samhället ser man några aspekter som träder fram tydligt. Många företagare tjänade på den, särskilt de som exporterade produkter till utlandet. Andra kunde köpa sina konkurrenter som var nära att gå i konkurs. De som förlorade på det, var en betydande del av medelklassen, som levde på räntan av sina pengar från banken. I tidigare forskning har man antagit att hyperinflationen förstörde medelklassens möjlighet till att säkra sin ekonomiska standard eller att bygga en förmögenhet. Denna bild har nyanserats i nyare forskning. I den påpekar man, att det bara var den delen av medelklassen som hade investerat sina pengar i fonder eller statobligationer som förlorade alla sina pengar. De som däremot tog ett lån från banken för att köpa ett hus fick det i regel mycket billigare än vad man hade trott från början. (Evans, 2003, s.109) Trots detta får man inte underskatta faktumet att det var åtskilliga medborgare som led oerhört under denna tid. De förlorade allt de hade och många svält nästan ihjäl. Dessa grupper av människor förlorade förtroendet för statens möjligheter att finna lösningar på olika problem eftersom de upplevde att dess policys inte genomfördes på ett framgångsrikt sätt, vilket förde med sig att deras lidande inte lindrades. De betraktade även demokratin med en växande misstänksamhet, eftersom det fanns lite mat och inget arbete som kunde säkra deras existens. De började tvivla på om demokratin och dess institutioner var de rätta för att hjälpa dem att skapa ett bättre liv samt statens lösningar uppfattades inte tillräckligt effektiva. Detta var en tendens som bredde ut sig bland medborgarna i Weimarrepubliken 1923, vilket var ett år som skakade republikens fundament. Dels genom Adolf Hitler och kommunisternas försök att erövra makten och även genom hyperinflationen, som försvagade ekonomin. Om man utvärderar valet från den 5 maj 1924 återspeglar sig detta. Åtskilliga medborgares förhållande till republikens legitimitet hade förändrats med tanke på den enorma hyperinflationen som de hade genomlidit det gångna året. Många människor var missnöjda med regeringens policy att hantera denna fråga. Det semilojala nationalistpartiet DNVP fick 20 procent och Socialdemokraterna fick 20,5. Adolf Hitler och många andra fascister satt fängslade för sin försökta statskupp och deras parti NSDAP förbjöds. Trots detta kunde ett parti DVFP som delade nationalsocialisterna värderingar och även hade många medlemmar från NSDAP erövra 32 platser i parlamentet. Av dessa 32 platser gick 10 till Adolf Hitlers anhängare. (Henig, 1998, s.41) KPD överträffade detta och hade efter valet 62 mandat i parlamentet. (Nolte, 1997, s.153) Trots detta kunde det formas en borgerlig minoritetsregering som exkluderade dessa radikala partier. Under den senare delen av 1924 stabiliserades ekonomin och människorna fick det allt bättre. De antidemokratiska partierna förlorade i popularitet och denna utveckling höll i sig fram till 1928.

5 1929-1933 Börskraschen & legitimitets kris

En viktig faktor som bidrog till stabiliteten i Weimarrepubliken mellan 1924 och 1928 var att ekonomin började återhämta sig. Denna tid betraktas som Weimarrepublikens guldålder. Förklaringen till detta var att utländska företag och affärsmän kom till Tyskland och investerade i olika branscher och företag. Utöver detta kunde medborgarna även ta krediter för att finansiera olika former av konsumtion. Detta skulle förändras under hösten 1929, när industrin fick mindre beställningar från staten och andra företag som var i behov av deras produkter. Detta förde med sig att åtskilliga företag var tvungna att göra nedskärningar i sin personal och detta i sin tur förde med sig att arbetslösheten steg till 1,5 miljoner. Utöver denna problematiska utveckling minskade inflödet av kapital från framförallt USA, eftersom också de fick problem med sin egen ekonomi. Detta fick betydande konsekvenser i Tyskland därför att bankerna hade finansierat stora delar av sina lån till sina kunder med dessa pengar. Inte bara banker drabbades utan även företag. Många gick i konkurs eftersom de inte längre fick några lån från bankerna. Under dessa tider var börsten väldigt orolig och många aktier förlorade hela sitt värde, vilket förde med sig att många aktieägare förlorade alla sina pengar. Många byggde sina pensioner och förmögenheter på dessa värdepapper. Denna utveckling accelererade när den amerikanska börsten kollapsade på den svarta fredagen den 24 oktober 1929. Många länders ekonomier drabbades väldigt hårt av detta, men Weimarrepubliken: "Tyskland påverkades så intensivt av den, mer än någon annan stat." (Wehler, 2003, s.257) Ett bevis på detta var bland annat att befolkningsinkomsten sjönk från 71,2 miljarder till 41 miljarder under en period på tre år. Även BNP och andra viktiga indikatorer för ekonomin minskade i en oroande omfattning. Befolkningen blev fattigare och regeringen pressades på att finna effektiva policys för att lösa problemen. Detta var väldigt svårt eftersom partierna som var i regeringskoalition var väldigt splittrade. SPD tyckte att man skulle stödja arbetarna som hade drabbats hårt av arbetslösheten och de borgerliga partierna tyckte inte om deras förslag om att höja skatterna på en del varor för att finansiera olika stödåtgärder åt de arbetslösa. Trots ett flertal försök kunde man inte finna någon kompromiss beträffande ekonomin. Utöver detta hade Socialdemokraterna och de borgerliga partierna allt svårare att även finna en kompromiss beträffande andra ämnen. Detta ledde till att Hermann Müller, som ledde den stora koalitionen, den 27 mars lämnade in sin avskedsansökan för regeringen. (Winkler, 2007, s.93) Efter detta löstes parlamentet upp av presidenten Paul von Hindenburg. Detta var tragiskt för demokratin, eftersom från den dagen fick presidenten allt starkare makt och: "Parlamentet beviljades endast en roll – att applådera presidentens och hans regerings

åtgärder.” (Büttner, 2008, s.399) Trots detta faktum fortsatte den politiska processen och politikern Heinrich Brüning fick i uppdrag att forma en regering, vilket han också gjorde.

Den ekonomiska krisen eskalerade och fick allt starkare konsekvenser för samhället. Arbetslösheten ökade och medborgarna väntade på att politikerna skulle göra något åt det. Ett första steg för att bemöta denna utveckling var, att regeringen skulle sanera ekonomin genom att bland annat skära kostnader. Anställda inom den offentliga sektorn fick sina löner rejält sänkta och olika skatter som exempelvis på socker och tobak höjdes avsevärt för att kunna finansiera stödet till de arbetslösa. (Büttner, 2008, s.423) Allt detta hade dock inte någon nämnvärt effekt - medborgarnas bekymmer lindrades inte. Arbetslösheten blev inte mindre och detta gjorde att många hade svårt att köpa mat eller betala sina hyror. Medelklassen pressades allt mer och många var tvungna att stänga sina företag eller mindre butiker. Denna utveckling ledde till att många från medelklassen nu blev en del av proletariatet. Proletariatet drabbades också väldigt hårt av den ekonomiska krisen, eftersom många fabriker stängdes. För dessa, både medelklassen och proletariatet, hade regeringens sanering av ekonomin ingen nämnvärt effekt. Detta ledde till att många medborgare i Weimarrepubliken sökte sig till politiska partier som lovade att transformera samhället radikalt. Att demokratin tappade i förtroende hos befolkningen återspeglar sig i valresultaten från den 14 september 1930, där Adolf Hitler och hans NSDAP fick 18,3 % och KPD 13,1 %. (Büttner, 2008, s.419) En viktig förutsättning för dessa valresultat var depressionen och regeringens ineffektiva policys att bemöta den. (Nolte, 1997, s.179) Ineffektiviteten ledde till att åtskilliga medborgare inte längre betraktade demokratin och dess institutioner som det bästa politiska systemet att hantera den rådande krisen och detta drabbades även statens legitimitet eftersom ”legitimacy involves the capacity of the system to engender and maintain the belief that the existing political institutions are the most appropriate ones for the society.” (Lipset, 1981, s.64) Lipsets analys av legitimitet kan utvecklas med följande citat, vilket illustrerar hur många människor uppfattade de partier som var lojala gentemot demokratin: ”Det parlamentariska systemet vilket de representerade, verkade inte fungera och den fortsatta ekonomiska krisen mörklade de politiska framgångarna som de under svåra förhållanden hade uppnått sedan 1918.” (Büttner, 2008, s.418)

Väldigt få policys som de politiska ledarna applicerade på ekonomin efter Heinrich Brüning hade någon effekt i att hantera den ekonomiska depressionen. Arbetslösheten eskalerade istället och 1932 var det cirka 8 miljoner enligt historikern Wehler (2003, s.260). Utöver detta förlorade även staten i legitimitet, när kommunistiska och nationalsocialistiska paramilitära förband bekämpade varandra på gatorna. För att få ett slut på detta förbjöd regeringen 1932 Adolf Hitlers paramilitära kampförbund SA. Detta hade en viss effekt eftersom våldet på gatorna minskade. Förbudet varade dock inte längre och när Franz von Papen tog över makten kunde SA fortsätta som tidigare. (Blasius, 2008, s.48) Detta hade till följd att kampen mellan dem och kommunisterna eskalerade och det utvecklades

till ett begränsat inbördeskrig. Många som bevittnade dessa strider var väldigt rädda för att Tyskland skulle sjunka ner i kaos och anarki. Utöver detta var väldigt många konservativa grupperingar rädda för vad som skulle hända om kommunisterna skulle gå segrande ur detta begränsade inbördeskrig. Skulle de förlora all sin makt eller bli likviderade, som medborgare med deras åsikter hade blivit i Sovjetunionen? (Nolte, 1997, s.208) De bevittnade regeringens problem med att kontrollera dessa olika paramilitära grupperingar. När demokratin var i kris valde dessa semilojala grupperingar att stödja Hitler, eftersom de ansåg honom vara den person, som effektivast kunde skydda dem mot det öde, som konservativa och kapitalister hade mött i Sovjetunionen. Detta var ett centralt motiv till varför Paul von Hindenburg utnämnde Adolf Hitler till rikskansler den 30 januari 1933.

Adolf Hitlers utnämning för mig till frågan om hans popularitet. En central anledning till denna var de olika regeringarnas ineffektivitet i att utforma policys, som skulle bemöta den ekonomiska depressionen. Detta ledde till att medborgarna sökte efter något nytt som kunde skapa ordning i kaoset. Många röstade på KPD, men åtskilligt fler valde att lägga sin röst på Adolf Hitler och hans parti NSDAP. Denna utveckling kan man förstå med Max Weber och hans tankar kring den karismatiska auktoriteten: "Termen karisma skall beteckna en exceptionell kvalitet hos en person för vars skull personen anses utrustad med övernaturliga, övermänskliga eller åtminstone speciellt ovanliga krafter eller egenskaper." (Weber, 1983, s.166) Förutsättningen för att den karismatiska personligheten ska kunna träda fram ur massan är en existentiell kris som skakar samhället, vilket var fallet i Weimarrepubliken 1929-1933. (Wehler, 2003, s.553) Många trodde Hitler hade de rätta egenskaperna och för hans anhängare var de övernaturliga och de skulle kunna lösa problemen inom ekonomin och återigen göra Tyskland till en stormakt på den internationella arenan. Detta är en förklaringsfaktor till varför medborgarna tilltalades av NSDAP. Detta visade sig särskilt tydligt i det sista valet innan Adolf Hitler blev utnämnd till rikskansler den 6 november 1932. NSDAP fick 33,1 % procent, vilket var en minskning på några få procent sedan tidigare val, men trots detta var de det parti med mest mandat i parlamentet. KPD fick 16,9 % och Socialdemokraterna fick 20,4 % av rösterna. De borgerliga partier, som var lojala mot demokratin hade förlorat en stor del av sina väljare till NSDAP. Sen fanns det andra högerpartier som också var kritiska till demokratin som tillsammans fick 10,7 %. (Büttner, 2008, s.480-481) Något som kan nämnas när det gäller NSDAP:s valframgångar är: "Det bör poängteras att utan Hitler hade nationalsocialismen antagligen varit ett vanligt auktoritärt nationalist parti med diffusa mål, som det fanns på många orter, men utan att kunna avancera till en av 1900-talets mest ödesdigra destruktivkrafter." (Wehler, 2003, s.551) Utöver NSDAP bestod parlamentet till största del av partier, som ville avskaffa demokratin, vilket hade möjliggjorts av befolkningen genom deras röster. Med tanke på detta var medborgarna inte beredda att försvara demokratin 1933 utan tvärtom: "I vilket fall som helst kan man konstatera följande, om man åter koncentrerar sig på Tyskland: Sällan har ett lik burits till graven under större jubel än liket efter Weimarrepubliken."(Nolte, 2006, s.227)

Avslutningsvis vill jag besvara min frågeställning vilken lyder: Hur påverkade kriserna i Weimarrepubliken dess legitimitet och effektivitet? Under min uppsats har jag arbetat med olika förklaringsmodeller för att förstå och förklara Weimarrepublikens undergång. En dimension av detta var legitimitet och det hjälpte mig att förstå denna process allt tydligare. En central ansats till att förstå varför demokratin kollapsade 1933 i Tyskland var dess upplevda brist på effektivitet. Medborgarna ansåg att demokratin inte var det rätta redskapet för att få ordning på den ekonomiska depressionen 1929-1933. Därmed uppstod en brist i legitimitet, eftersom en viktig del av den är att politikerna kan visa för medborgarna att det rådande politiska systemet och dess institutioner är de bästa för att lösa olika kriser, alltså med andra ord effektiva i sin hantering. De olika kriserna ledde i sin tur till att olika befolkningsgrupper började ifrågasätta Weimarrepublikens legitimitet. Ett exempel som jag har beskrivit i denna uppsats var Versaillesfördraget, som hade till följd, att åtskilliga monarkister drog tillbaka sitt tidigare stöd för den unga demokratin. Efter hyperinflationen 1923 var det människor som hade förlorat väldigt mycket som inte längre stödde Weimarrepubliken. Dessutom drabbades alla samhällsgrupper väldigt hårt av den ekonomiska depressionen 1929-1933, vilket är en av anledningarna till varför stora delar av invånarna inte valde att rösta på demokratiska partier när republiken genomgick sin mest genomgripande kris 1929-1933. Demokratin och dess institutioner betraktades inte längre som legitima av stora delar av befolkningen, eftersom man bland annat tvivlade på dess förmåga att förbättra deras liv nämnvärt och därför lade de sin tilltro till olika antidemokratiska partier som KPD eller den karismatiska Adolf Hitler. Detta kan preciseras när man analyserar vilka förhoppningar olika samhällsklasser hade i förhållande till dessa partier. Stora delar av borgerligheten trodde inte demokratin kunde stoppa kommunismens inflytande i Tyskland. Medelklassen och proletariatet förenas i sitt missnöje mot demokratin när det gällde dess möjlighet till att skapa nya jobb. Ur deras horisont var demokratin inte det rätta redskapet för att skapa en bättre morgondag.

6 Sammanfattning och reflektion

I den här uppsatsen har jag genomfört en studie som försöker besvara frågan hur kriser i Weimarrepubliken påverkade dess legitimitet och effektivitet. För att kunna göra det har jag analyserat olika politiska och ekonomiska kriser och även hur staten hanterade dessa. För att utvärdera statens agerande har jag använt termen legitimitet och effektivitet. Detta avser att staten utformar effektiva policys och implementerar dessa för att hantera olika kriser. På vilket sätt deras agerande påverkar medborgarnas förtroende för demokratin är något jag också har studerat. En viktig indikator för att kunna se om demokratin åtnjöt legitimitet hos allmänheten och i Weimarrepubliken i stort är i denna uppsats valresultaten vid de olika kriserna och det faktum om medborgarna röstade på demokratiska partier i betydande omfattning. Under min analys trädde det fram ett intressant förklaringsmönster, som kan förklara demokratins kollaps i Weimarrepubliken. Under Weimarrepublikens tid var det ständigt olika samhällsgrupper som tog avstånd från den unga demokratin – efter Versaillesfreden var det monarkister. Efter hyperinflationen var det framförallt den delen av medelklassen, som hade aktier och andra värdepapper, som tog avstånd från Weimarrepubliken. Efter börskraschen 1929 och den därpå följande ekonomiska depressionen var det stora delar av proletariatet och medelklassen som tog avstånd från demokratin. Alla dessa ovan nämnda grupper upplevde den som ineffektiv och därför valde de att stödja antidemokratiska partier som NSDAP och KPD. En del av borgerligheten tog också avstånd från demokratin då de inte trodde att demokratiska partier effektivt skulle kunna skydda dem mot en eventuell seger av KPD. De var rädda för ett eskalerande inbördeskrig och därför valde de att stödja Adolf Hitler. När demokratin bröt samman 1933 fanns det inte tillräckligt många medborgare som ville försvara demokratin, vilket bidrog till dess kollaps. Med andra ord bidrog en ineffektiv hantering av de olika kriserna till att medborgarnas förtroende till demokratin så småningom började undergrävas som till slut ledde till att de demokratiska partierna inte fick tillräckligt med röster för att kunna upprätthålla den.

Sammanfattningsvis vill jag nämna att denna uppsats har gett mig möjlighet till att fördjupa mig i ett ämne som jag länge har varit intresserad av. Ämnet är mycket komplext och kan belysas utifrån olika synvinklar vilket dels gör det mycket intressant och dels leder till vissa svårigheter med att enbart försöka hålla sig till själva frågeställningen. Trots allt känner jag att det har varit en mycket givande process som har bidragit till att ytterligare utöka min kunskap.

7 Litteraturförteckning

Tryckta källor:

- Blasius, Dirk, 2008. *Weimars Ende. Bürgerkrieg und Politik 1930-1933*. Frankfurt am Main: S.Fischer Verlag.
- Büttner, Ursula, 2008. *Weimar. Die überforderte Republik 1918-1933*. Stuttgart: Klett-Cotta.
- Eberan, Barbro, 2002. *Vi är inte färdiga med Hitler på länge än*. Eslöv: Symposion
- Evans, J.Richard, 2003. *The coming of the Third Reich*. London: Penguin Books.
- Henig, Ruth, 1998. *The Weimar Republic 1919-1933*. Oxon: Routledge.
- Kaesler, Dirk, 2002(red.). *Max Weber. Schriften 1894-1922*. Stuttgart: Alfred Kröner Verlag
- Linz, J Juan, 1978. *Crisis, Breakdown & Reequilibration*. Baltimore och London: John Hopkins University Press.
- Lipset, Martin Seymour, 1981. *Political Man. The social bases of politics*. Baltimore: John Hopkins University Press.
- Longerich, Peter, 2008. *Heinrich Himmler: Biographie*. München: Siedler Verlag.
- Möller, Horst, 2004. *Die Weimarer Republik. Eine unvollendete Demokratie*. München: Herbig Verlag.
- Nolte, Ernst, 1997. *Der Europäische Bürgerkrieg 1917-1945*. München: Herbig Verlag.
- Nolte, Ernst, 2006. *Die Weimarer Republik. Demokratie zwischen Lenin und Hitler*. München: Herbig Verlag.
- Sontheimer, Kurt, 1978. *Antidemokratisches denken in der Weimarer Republik*. München: Herbig Verlag.
- Stubbergaard, Ylva, 1996. *Stat, kris och demokrati. Lapporörelsens inflytande i Finland 1929-1932*. Lund: Arkiv Förlag
- Sztompka, Piotr, 1993. *The sociology of social change*. Oxford: Blackwell Publishers.
- Traverso, Enzo, 2008. *Im Bann der Gewalt. Der Europäische Bürgerkrieg 1914-1945*. München: Siedler Verlag
- Weber, Max, 1983. *Ekonomi och samhälle. Förståendesociologins grunder*. Del 1. Lund: Argos.
- Weber, Max, 2006. *Die protestantische Ethik und der Geist des Kapitalismus*. München: C.H. Beck.
- Wehler, Ulrich-Hans. 2003. *Deutsche Gesellschaftsgeschichte 1914-1949*. München: C.H. Beck.
- Weitz, D.Eric, 2007. *Weimar Germany. Promise and tragedy*. New Jersey: Princeton University Press.

Winkler, August Heinrich, 2007. *Auf Ewig in Hitlers Schatten. Anmerkungen zur Deutschen Geschichte*. München: C.H Beck.

Winkler, August Heinrich, 2005. *Weimar 1918-1933. Die Geschichte der ersten Deutschen Demokratie*. Upplaga 4, München: C.H Beck.

Internetkällor:

Herbst, Ludolf, 2003. ” H.-U. Wehler: Deutsche Gesellschaftsgeschichte, Bd. 4.”
<http://hsozkult.geschichte.huberlin.de/rezensionen/id=3400&type=rezbuecher&sort=datum&order=down&search=wehler> (hämtat 2008-12-14)

